

ПРАКТИЧНА ЦИВІЛІСТИКА

УДК 347.1

DOI <https://doi.org/10.32782/chc.v056.2025.3>

Алексій Руслана Василівна,
кандидатка юридичних наук,
головна спеціалістка відділу взаємодії з суб'єктами
державної реєстрації та підвищення кваліфікації державних реєстраторів
Західного міжрегіонального управління Міністерства юстиції
ORCID ID: 0000-0002-7362-7571

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО СТАТУСУ СУРОГАТНОЇ МАТЕРІ (ГЕСТАЦІЙНОЇ НОСІЙКИ) В УКРАЇНІ

Постановка проблеми. В умовах сьогодення, з огляду на досить високий рівень безпліддя в усьому світі, виникнення та розвиток допоміжних репродуктивних технологій стало справжнім порятунком для багатьох осіб, які страждають цією недугою. Тому дослідження проблем допоміжних репродуктивних технологій, у тому числі, сурогатного материнства, мають неабияку актуальність та наукову необхідність.

Україна виступає однією з передових держав у розвитку ринку сурогатного материнства. Враховуючи це, питання формування нормативної бази, правового обґрунтування цього інституту, а також визначення місця сурогатної матері в системі правовідносин, її прав та обов'язків потребують належного вивчення, аналізу та деталізації.

Стан дослідження теми. На сьогодні в Україні проблеми правового статусу сурогатної матері вивчені недостатньо. В основному це питання розглядається в контексті договору про сурогатне материнство, а саме прав та обов'язків сурогатної матері. Натомість інші аспекти правової природи цього суб'єкта права у науці не отримали належного висвітлення. Серед науковців, які досліджують вказану тему, можна виділити: С.Б. Булецу, В.А. Ватраса, І.Я. Верес, А.П. Головащук, Ю.В. Коренгу, Р.А. Майданика, М.В. Меджул тощо.

Метою статті є визначення основних вимог до сурогатної матері як суб'єкта правовідносин, особливостей її правового статусу, прав та обов'язків, а також з'ясування значення терміна «гестаційна носійка».

Виклад основного матеріалу дослідження. Кожна людина має гарантоване Конституцією

України право на життя, у тому числі й на продовження роду. Проте, якщо фізична особа не може реалізувати своє право на відтворення, право на продовження роду через хворобу чи недугу репродуктивної системи, вона може бути піддана лікуванню шляхом застосування допоміжних репродуктивних технологій, тому числі сурогатного материнства як одного з методів лікування безпліддя [1, с. 75].

Сурогатна мати виступає важливим суб'єктом цивільних правовідносин. Проте невизначеність її правового статусу спричиняє низку теоретичних та практичних проблем. Потребують з'ясування, як ознаки та вимоги до сурогатної матері, так і її права та обов'язки. Єдиним документом, який в кожній конкретній ситуації хоча б якось розкриває ці аспекти, є договір про надання послуг сурогатної матері. Натомість законодавче врегулювання в цій сфері є занадто мізерним.

Перше, що необхідно з'ясувати при розгляді правового статусу сурогатної матері, є визначення власне категорії «сурогатна мати». Наприклад, В.А. Ватрас вважає, що сурогатна матір, тобто фізично здорова жінка, яка погодилась прийняти у свій організм ембріон дитини з генетичного матеріалу замовників, виносити його і народити дитину з метою подальшої передачі подружжю на правах члена сім'ї за певну плату, або з альтруїстичних міркувань [2, с. 74]. А.П. Головащук вважає, що сурогатна мати – це повнолітня, дієздатна, фізично і психічно здорова жінка, що має власну здорову дитину і надала свою добровільну письмово оформлену згоду виносити, народити і передати дитину потенційним батькам (замовникам) на основі договору за плату чи безоплатно [3, с. 67].

Сурогатна мати – це жінка, яка виношує дитину відповідно до домовленості-контракту, укладеного до її вагітності. Вона носить у собі дитину з єдиною метою – віддати цю дитину іншій особі або особам. [4, с. 115]. Ю.В. Коренга вважає, що сурогатна мати – це жінка, яка на підставі укладеного договору добровільно погодилася на штучне запліднення, виношування та народження дитини з метою її передачі замовникам (замовнику) після народження за винагороду або без такої [5, с. 35]. С.Б. Булеца та М.В. Меджун визначають, що сурогатна мати – жінка, що дала письмову інформовану згоду на застосування методу імплантації ембріона (з генетичного матеріалу подружжя) у свій організм і виношування дитини з метою передачі її подружжю, яке уклало з нею договір [6, с. 215].

За кордоном у науковій літературі також використовують термін «сурогатна матір» («surrogate mother») та сурогатне материнство («surrogacy» або «surrogate motherhood»). Проте дедалі частіше в наукових працях можна зустріти термін «gestational carrier» (де «gestation» від лат. – це дія або процес виношування дитинчат в утробі матері або вагітність, а «carrier» з англ. – той, хто або те, що передає, а також носій [7]), який буквально перекладається як «носійка вагітності» або «гестаційна носійка». У 2001 році Всесвітньою організацією охорони здоров'я було на Женевській конференції було визнано, що «гестаційна носійка» – жінка, у якої вагітність настала в результаті запліднення ооцитів, що належать третій стороні, сперматозоїдами, що належать третій стороні. Вона виношує дитину із тією умовою або договором, що батьками народженої дитини будуть одна або обидві людини, чиї гамети використовувалися для запліднення [8]. Сьогодні термін «гестаційний носій» широко використовується в галузі допоміжної репродукції та визнається кращим терміном для опису сурогатної матері в угоді про гестаційне сурогатне материнство. По-перше, таке формулювання вказує на те, що дитина не належить жінці, яка її виношує. По-друге, дитина не має генетичного зв'язку з гестаційним носієм. Передбачувані батьки або донори надають генетичний матеріал, а гестаційний носій лише виношує вагітність [9, с. 127].

Термін «gestational carrier» (гестаційна носійка) походить з медичної галузі, зокрема в контексті допоміжних репродуктивних технологій. Він описує жінку, яка виношує і народжує дитину, ембріон якої генетично не пов'язаний із нею. Це відрізняє її від традиційного сурогатного материнства,

де сурогатна матір також є генетичною матір'ю дитини (тобто яйцеклітина належить їй). Таким чином, цією категорією описується: а) жінка, яка виношує дитину інших осіб (генетичних батьків); б) вид сурогатного материнства. Тобто зазначений термін вказує на те, що жінка виношує дитину протягом вагітності. Таке формулювання є більш вдалим для характеристики цього методу лікування безпліддя, так як тут чітко видно, що жінка (гестаційна носійка) виконує лише функцію виношування та народження дитини для інших осіб, які є генетичними батьками цієї дитини [9, с. 128]. Термін «гестаційна носійка» стосується ситуацій, у яких індивід забезпечує лише вагітність і не забезпечує гамет(и) для вагітності. Це контрастує з «традиційним» [10, р. 1017].

Відповідно до Міжнародного глосарію безпліддя та турботи про фертильність гестаційна носійка – жінка, яка виношує вагітність з домовленістю віддати потомство (дитину) наперед визначеним батькам (матері або батькові) [11, р. 400].

Поряд із вищезгаданим необхідно наголосити на вимогах до сурогатної матері. Єдиним нормативно-правовим актом, де визначені вимоги до сурогатної матері, є Наказ Міністерства охорони здоров'я України «Про затвердження порядку застосування допоміжних репродуктивних технологій» від 09.09.2013 року № 787 (далі – Порядок ДРТ). Так, відповідно до п. 6.4 Розділу V Порядку ДРТ сурогатною матір'ю може бути повнолітня дієздатна жінка за умови наявності власної здорової дитини, добровільної письмово оформленої заяви сурогатної матері за формою, наведеною в додатку 17 до цього Порядку, а також за відсутності медичних протипоказань [12].

Враховуючи наведені вище визначення, доцільно визначити та узагальнити вимоги до сурогатної матері (гестаційної носійки). По-перше, погоджуємося з думкою тих науковців, які вважають, що це має бути як фізично, так і психологічно здорова жінка. В обраної кандидати на роль гестаційної носійки не повинно бути медичних протипоказань для виношування вагітності. При цьому, в неї також мають бути відсутні будь-які психічні захворювання. По-друге, вона повинна бути дієздатною, тобто жінка є повнолітньою та повністю усвідомлює значення своїх дій, а також може керувати ними. Мається на увазі те, що вона правильно сприймає всі аспекти сурогатного материнства, а саме: а) усвідомлює відсутність генетичного зв'язку з дитиною, яку вона буде виношувати; б) необхідність негайної передачі дитини після народження генетичним батькам;

в) відсутність прав на ембріон (в подальшому дитину), зачатий (зачату) іншими чоловіком та жінкою; г) розуміє значення усіх медичних процедур та маніпуляцій, які можуть бути до неї застосовані під час штучного запліднення та при виношуванні дитини. По-третє, важливою вимогою є наявність власної здорової дитини, що підтверджує її здатність до дітонародження та можливість виносити дитину для потенційних батьків.

Таким чином, гестаційна носійка – фізично та психічно здорова, повнолітня, дієздатна жінка, яка на підставі договору погодилася виносити та народити генетично чужу їй дитину для інших осіб (подружжя), які через безпліддя не можуть зачати, виносити чи народити дитину для себе самотійно.

Поряд з цим, необхідним елементом правового статусу гестаційної носійки (сурогатної матері) є її права та обов'язки, які мають бути визначені в договорі про надання послуг сурогатного материнства. На сьогодні це питання не є достатньо висвітленим в наукових працях. Наприклад, А.П. Головащук зазначає, що сурогатна мати має право на: 1) інформацію про можливі ризики для здоров'я та мету проведення запропонованих досліджень і лікувальних заходів; 2) інформацію про усі правові аспекти та наслідки програми сурогатного материнства; 3) отримання грошової компенсації у випадку комерційного сурогатного материнства; 4) відшкодування усіх фактичних витрат у зв'язку з вагітністю та пологами; 5) відшкодування усіх транспортних витрат, пов'язаних з відвідуванням організаційних заходів та закладу охорони здоров'я; 6) відшкодування інших витрат, які можуть виникнути під час програми сурогатного материнства [3, с. 68]. Ю.В. Коренга до прав сурогатної матері відносить: 1) право на забезпечення умов, необхідних для проживання та виношування вагітності; 2) на відшкодування витрат, пов'язаних з участю в програмі сурогатного материнства; 3) на компенсацію витрат, пов'язаних з втратою заробітної плати на період вагітності [5, с. 78].

Гестаційні носійки мають право бути повністю поінформовані про ризики вагітності та договору про сурогатне материнство. До них слід віднести відомі фізичні, психологічні та соціальні ризики, які можуть виникнути в результаті при участі в цьому правочині. Вони повинні отримати психологічну оцінку і доступ до консультацій під час і після вступу в домовленість щодо сурогатного материнства. Також їм потрібен незалежний юридичний консультант. Етично виправдано, щоб

вагітна жінка отримувала фінансову допомогу, винагороду за її участь у договорі про надання послуг гестаційної носійки [10, р. 1017]. Варто погодитися з думкою про те, що гестаційна носійка повинна бути єдиним джерелом згоди на її лікування від гормональної підготовки та перенесення ембріона до пологів і подальшого догляду. Вона має переважне право у прийнятті рішення щодо будь-яких процедур на своєму тілі та не може бути примушена підкоритися або відмовитися від процедури незалежно від контракту чи наслідків порушення [10, р. 1018].

Поряд з вищезазначеним, гестаційна носійка має ряд так званих медичних прав, а саме: а) право на медичну допомогу (ст.284 Цивільного кодексу України (далі – ЦК)); б) право на інформацію про стан свого здоров'я (ст. 285 ЦК); в) право на таємницю про стан здоров'я (ст. 286 ЦК) [13] тощо.

Варто в окрему групу виділити також і специфічні трудові права, які має жінка, перебуваючи у стані вагітності. Сюди можемо віднести: право гестаційної носійки не проходити випробування при прийнятті на роботу (ст. 26 Кодексу законів про працю України (далі – КЗПП)); заборону тимчасового переведення на іншу роботу без згоди гестаційної носійки (ст.33 КЗПП); право на встановлення неповного робочого дня (ст.56 КЗПП); заборона залучення до роботи в нічний час до надурочних робіт і робіт у вихідні дні і направлення у відрядження без згоди (ст. 176 КЗПП); право на переведення на легшу роботу за медичними показаннями (ст. 178 КЗПП); право на оплачувану відпустку у зв'язку з вагітністю та пологами тривалістю 70 календарних днів до пологів і 56 (у разі народження двох і більше дітей та у разі ускладнення пологів – 70) календарних днів після пологів (ст. 179 КЗПП) [14] тощо.

Поряд з цим неможна оминати й право гестаційної носійки на відшкодування витрат, пов'язаних з виношуванням та народженням дитини для генетичних батьків. Проте, в даному випадку думки вчених розділилися щодо того, які саме витрати мають бути компенсовано та чи має право гестаційна носійка отримувати плату за надані послуги. Тобто одна група науковців схильється до думки, що сурогатне материнство може бути комерційним. В той час як інші визначають, що сурогатне материнство має бути виключно некомерційним. У випадку некомерційного сурогатного материнства ціну договору складають лише обов'язкові поточні витрати, що включають у себе оплату всіх медичних заходів та консульта-

цій, пов'язаних із застосуванням ДРТ, необхідних ліків, харчування, проживання (за необхідності) сурогатної матері, придбання для неї одягу, транспортні затрати та інші видатки, що можуть виникнути під час програми сурогатного материнства. У випадку комерційного сурогатного материнства, крім зазначених вище витрат, сурогатній матері також сплачується грошова компенсація. Розмір такої грошової компенсації визначається за домовленістю сторін [15, с. 68].

Комітет з етики Американського товариства репродуктивної медицини визначає, що компенсація за гестаційне носійство є етично допустимою. Крім того, гестаційні носії повинні отримувати адекватну медичну страховку для догляду за вагітністю та лікування наслідків ускладнень вагітності. При вирішенні цих питань гестаційне носійство повинно враховувати 9 місяців можливої хвороби, ризики для працевлаштування, навантаження на інших членів сім'ї тощо, але компенсація не повинна створювати неправомірних стимулів або ризиків експлуатації. Компенсація має бути спрямована насамперед на відшкодування жінкам втраченого часу, незручностей та час, незручності та ризик, пов'язані з перенесенням ембріонів, вагітністю та пологами [9, р. 1020]. Загалом термін «компенсація» розглядається як винагорода за втрату, ушкодження чи страждання. Термін «компенсація» рідко використовується в угодах про сурогатне материнство. Натомість виплати, які здійснюються сурогатним матерям та їхнім подружжям, часто тлумачиться як відшкодування витрат на лікування, проживання та інших допоміжних витрат. Це зроблено з метою уникнути податкових наслідків прямої компенсації сурогатним матерям за їхні послуги. Платежі за цією угодою мають тлумачиться виключно як відшкодування, а тому не підлягають оподаткуванню [16, р. 23].

Натомість українським законодавством порядок відшкодування витрат або винагорода за надання послуг сурогатної матері (гестаційної носійки) чітко не передбачено, що створює свого роду правовий вакуум і ризик порушення прав гестаційної носійки. Таким чином, єдиним виходом на сьогодні забезпечення її прав на винагороду та компенсацію витрат, пов'язаних з вагітністю, пологами та післяпологовим періодом, є чітка регламентація цих питань у договорі про надання послуг сурогатного материнства.

Поряд з правами гестаційної носійки, необхідно звернути увагу також і на її обов'язки. Р.А. Майданик зазначає, що сурогатна мати

зобов'язана: стати на медичний облік на ранньому терміні вагітності; регулярно спостерігатися та виконувати всі вказівки та рекомендації лікуючого лікаря, постійно стежити за станом свого здоров'я; у випадку роздільного від подружжя проживання систематично інформувати їх про перебіг вагітності; не передавати народжену дитину нікому, крім подружжя, що уклало з нею договір [17, с. 27].

Ю.В. Коренга до обов'язків сурогатної матері відносить: 1) надання повної та достовірної інформації про стан свого фізичного, психічного та репродуктивного здоров'я, а також результатів медико-генетичної експертизи; 2) проходити медичне обстеження в обсязі та в строки, прямо передбачені лікарем; 3) строго виконувати всі приписи лікаря; 4) вчасно надавати інформацію щодо стану свого здоров'я; 5) зберігати в таємниці відомості щодо укладення договору сурогатного материнства, про осіб, які його підписали, та про факт народження дитини; 6) передати новонароджену дитину батькам-замовникам для державної реєстрації такої дитини цими особами [5, с. 78].

А.П. Головащук визначає, що серед основних обов'язків сурогатної матері є: 1) виносити і народити дитину; 2) передати дитину потенційним батькам; 3) дотримуватись усіх рекомендацій лікаря; 4) надавати усю інформацію про стан свого здоров'я; 5) не встановлювати особу дитини, яка була нею народжена [3, с. 68].

Відповідно до п. 11 Глави 1 Розділу III Правил державної реєстрації актів цивільного стану в Україні затверджених наказом Міністерства юстиції України від 18.10.2000 № 52/5 у разі народження дитини жінкою, якій в організм було перенесено ембріон людини, зачатий подружжям у результаті застосування допоміжних репродуктивних технологій, державна реєстрація народження проводиться за заявою про її згоду на запис подружжя батьками дитини, справжність підпису на якій має бути нотаріально засвідченою [18].

Виходячи з положень цієї норми, надання такої згоди є обов'язком сурогатної матері. І.Я. Верес зазначає, що вимога про згоду сурогатної матері на реєстрацію батьками дитини подружжя є необґрунтованою, оскільки не відповідає інтересам насамперед подружжя. Сурогатна мати на момент укладення договору сурогатного материнства повинна усвідомлювати його правові наслідки. Волевиявлення сурогатної матері щодо згоди передати дитину генетичним батькам втілюється в договорі сурогатного материнства і не

може бути зміненим після народження дитини. Враховуючи вищевказане, доцільно узгодити п. 11 Розділу 3 Правил державної реєстрації актів цивільного стану з вимогами ст. 123 СУ України, а саме: передбачити право подружжя зареєструвати дитину, народжену сурогатною матір'ю, на підставі документа, що підтверджує факт народження дитини сурогатною матір'ю, договору про сурогатне материнство, довідки про генетичну спорідненість батьків з плодом [19, с. 28].

Враховуючи вищенаведене, майбутня сурогатна мати у повній мірі повинна усвідомлювати, що у ній буде розвиватися ембріон/ненароджена дитина, яка не належить їй, та є генетично чужим/-ою для цієї жінки. Основна ціль сурогатної матері (гестаційної носійки) – виносити цю дитину та забезпечувати нормальний розвиток до моменту пологів та в подальшому народити її. Тому, на думку автора, незрозумілим є надання сурогатною матір'ю згоди на запис подружжя батьками дитини, оскільки між сурогатною матір'ю та генетичними батьками укладається договір на надання послуг сурогатного материнства. І волевиявлення на укладення цього договору по суті є згодою на реєстрацію подружжя батьками народженої нею дитини. Виглядає нелогічним надання згоди жінкою віддати дитину, яка для неї не є генетично рідною та їй не належить. У разі відмови сурогатною матір'ю надати таку згоду генетичні батьки можуть звернутися до суду. Тим паче, відповідно до ч. 2 ст. 139 Сімейного кодексу України оспорування материнства не допускається у випадку перенесення в організм іншої жінки ембріона людини, зачатого подружжям (чоловіком та жін-

кою) в результаті застосування допоміжних репродуктивних технологій [20].

Таким чином, до основних обов'язків гестаційної носійки можна віднести: виносити й народити дитину для генетичних батьків; піклуватися про власне здоров'я та здоров'я плоду; утриматися від будь-яких дій, що можуть спричинити шкоду або загрозу життю та здоров'ю плоду при виношуванні вагітності; стати на медичний облік у закладі жіночої консультації; виконувати приписи лікаря та проходити всі необхідні обстеження для забезпечення нормального розвитку плоду; надавати інформацію про стан свого здоров'я на вимогу генетичних батьків дитини та лікуючого лікаря; передати дитину генетичним батькам після народження; зберігати таємницю щодо укладення та виконання договору про надання послуг гестаційної носійки, а також народження дитини від інших осіб.

Висновки. Визначення правового статусу гестаційної носійки є необхідною умовою гарантування її прав при укладенні договору. З огляду на важливість дослідження цієї проблеми, її вивчення на сьогодні є недостатнім. Термін «гестаційна носійка» є більш вдалим, ніж термін «сурогатна мати», для характеристики жінки, яка виношує та народжує генетично чужу для себе дитину. Гестаційна носійка є важливим суб'єктом цивільних правовідносин з певним обсягом прав та обов'язків, яка на підставі договору погодилася виносити та народити дитину для генетичних батьків.

Враховуючи вищенаведене, необхідно відмітити, що дослідження правового статусу гестаційної носійки є актуальним, доцільним та перспективним.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Алексій Р.В. Правова природа та обмеження реалізації права особи на застосування сурогатного материнства як методу лікування безпліддя. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 12. С. 74–77. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-12/14>.
2. Ватрас В.А. Суб'єктний склад правовідносин щодо імплантації ембріона дитини жінці із генетичного матеріалу подружжя. *Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права*. 2002. № 4. С. 72–75.
3. Головащук А.П. Правовий статус сурогатної матері. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2013. № 7. С. 66–70.
4. Николайчук Л., Купчак Н., Срібна Б. Сурогатне материнство: суть, проблеми та правове регулювання. *Публічне право. Серія «Медичне право»*. 2020. № 2 (38). С. 113–120. DOI: <https://doi.org/10.32782/2020-38-13/> (дата звернення 30.11.2023).
5. Коренга Ю. В. Договір сурогатного материнства в сімейному праві України: монографія. Луцьк: Вежа друк, 2015. 188 с.
6. Четверте покоління прав людини: особливості правового регулювання, проблеми та перспективи розвитку в сфері охорони здоров'я: монографія/ за заг. ред.: С.Б. Булеци, М.В. Менджул. Ужгород: Вид-во УжНУ «Говерла», 2020. 444 с.
7. Online etymology dictionary: веб-сайт. URL: <https://www.etymonline.com/> (дата звернення 028.02.2025).
8. Previous meetings. Documentation of WHO for Executive Board sessions and Health Assemblies: веб-сайт. URL: <https://apps.who.int/gb/index.html> (дата звернення 23.02.2025)
9. Алексій Р.В. Огляд деяких теоретичних та практичних проблемних питань інституту сурогатного материнства. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. №11. С. 126–130. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-11/28>.
10. Ethics Committee of the American Society for Reproductive Medicine Consideration of the gestational carrier: an Ethics Committee opinion. *Fertility and Sterility*. 2018. № 6. Vol. 110. 1017–1021. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.fertnstert.2018.08.029> (дата звернення 28.02.2025)
11. Zegers-Hochschild F., Adamson G. David, Dyer S., Racowsky C., J. de Mouzon, Sokol R., Rienzi L., Sunde A., Schmidt L., Ian D. Cooke, J. Leigh Simpson, and Sh. van der Poel. The International Glossary on Infertility and Fertility Care. *Fertility and Sterility*. 2017. Vol. 108, № 3. P. 393–406.

12. Про затвердження Порядку застосування допоміжних репродуктивних технологій в Україні від 09 вересня 2013 року № 787. Міністерство охорони здоров'я України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1697-13#Text> (дата звернення 22.02.2025)
13. Цивільний Кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 року № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40–44. С. 356.
14. Кодекс законів про працю України: Закон України від 10 січня 1971 року №322-VIII. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1971. № 50 / Верховна Рада УРСР. URL: Кодекс законів про працю Ук... | від 10.12.1971 № 322-VIII.
15. Головащук А. Деякі аспекти договору сурогатного материнства. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2017. № 2. Vol. 2. 66–71.
16. Campbell, Jhonell. «Gestational Surrogacy Contract Terms Under the 2017 Uniform Parentage Act,» *Child and Family Law Journal*. 2021. Vol. 9 : Iss. 1 , Article 1. URL: <https://lawpublications.barry.edu/cflj/vol9/iss1/1/> (дата звернення 25.02.2025)
17. Майданик Р.А. Репродуктивні права. Сурогатне материнство: навчально-практичний посібник. Київ: Алерта, 2013. 48 с.
18. Про затвердження Правил державної реєстрації актів цивільного стану в Україні *Офіційний вісник України*. 2000. № 42. Міністерство юстиції України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/z0719-00> (дата звернення 22.02.2025).
19. Верес І.Я. Проблеми правового регулювання сурогатного материнства. *Адвокат*. 2013. № 3 (150). С. 27–31.
20. Сімейний Кодекс України: Закон України від 10 січня 2002 року № 2947-III. *Голос України*. 2003. №38.

Алексій Руслана Василівна

Особливості правового статусу сурогатної матері (гестаційної носійки) в Україні

Ця стаття присвячена дослідженню особливостей правового статусу сурогатної матері в Україні. Наголошується на актуальності та науковій доцільності вивчення даної проблеми через високий рівень безпліддя у світі та стрімкий розвиток допоміжних репродуктивних технологій. Констатується наявність малого обсягу публікацій з цієї теми та невизначеність правового статусу сурогатної матері. Зазначається, що така невизначеність призводить до багатьох теоретичних та практичних проблем. Чіткість у розумінні правового статусу сурогатної матері виступає гарантією та захистом її прав.

У науковому дослідженні дається правова оцінка категорії «сурогатна мати», наводяться погляди науковців щодо розуміння особливостей цього суб'єкта правовідносин. Поряд з цим розглядається категорія «гестаційна носійка», визначається походження такого терміну. В ході дослідження констатується, що категорія «гестаційна носійка» є більш правильною та вдалою та кращою, ніж категорія «сурогатна мати», щодо характеристики жінки, яка погодилася виносити та народити дитину для інших осіб. Саме таке визначення дає чітко зрозуміти, що дитина є генетично чужою для цієї жінки, а єдиною метою цього процесу є виносити та народити цю дитину без заявлення будь-яких прав на неї. Також застосування цього визначення вказує на основну відмінну ознаку між гестаційним та традиційним сурогатним материнством. Розглянуті також вимоги до сурогатної матері (гестаційної носійки). Запропоновано власне визначення гестаційної носійки.

Поряд з цим у науковому доробку порушується проблема визначення обсягу прав та обов'язків сурогатної матері як елемента її правового статусу. У ході цього дослідження окреслюється наявність низки медичних та трудових прав, а також права на відшкодування витрат, пов'язаних із наданням послуги гестаційної носійки. Крім цього, наведений перелік обов'язків гестаційної носійки. Окрема увага приділена обов'язку сурогатної матері надати згоду на запис подружжя, яке надало генетичний матеріал для штучного запліднення, батьками дитини при державній реєстрації народження в органі реєстрації актів цивільного стану. Констатовано недоцільність надання такої згоди в силу наявності укладеного договору між нею та генетичними батьками.

Ключові слова: допоміжні репродуктивні технології, сурогатне материнство, сурогатна матір, гестаційна носійка, безпліддя.

Aleksii Ruslana

Peculiarities of the legal status of a surrogate mother (gestational carrier) in Ukraine

This article is devoted to the research of the surrogate mother's legal status features in Ukraine. The relevance and scientific feasibility of researching this problem are emphasized due to the high level of infertility in the world and the rapid development of assisted reproductive technologies. The presence of a small volume of publications on this topic and the uncertainty of the legal status of a surrogate mother are noted. It is noted that such uncertainty leads to many theoretical and practical problems. Clarity in understanding the legal status of a surrogate mother serves as a guarantee and protection of her rights.

The scientific research provides a legal assessment of the "surrogate mother category", the views of scientists on understanding the features of this subject of legal relations are given. Along with this, the category of "gestational carrier" is considered, the origin of such a term is determined. During the researching, it is stated that the category of "gestational carrier" is more correct, successful and better than the category of "surrogate mother" in terms of the characteristics of a woman who agreed to carry and give birth to a child for other people. This definition makes it clear that the child is genetically alien to this woman, and the sole purpose of this process is to bear and give birth to this child without claiming any rights to it. The application of this definition also indicates the main distinguishing feature between gestational and traditional surrogacy. The requirements for a surrogate mother (gestational carrier) are also considered. The own definition of a gestational carrier is proposed.

Along with this, the scientific work raises the problem of determining the scope of rights and responsibilities of a surrogate mother as an element of her legal status. In the course of this research, the presence of a number of medical and labor rights, as well as the right to reimbursement of expenses associated with the provision of gestational carrier services, is outlined. In addition, a list of the responsibilities of a gestational carrier is provided. Special attention is paid to the surrogate mother's responsibilities to consent to the registration of the spouses who provided genetic material for artificial insemination as the parents of the child during the state registration of birth in the civil registry office. It was found that it was inappropriate to provide such consent due to the existence of a contract concluded between her and her genetic parents.

Key words: assistive reproductive technology, surrogacy motherhood, surrogate mother, gestational carrier, infertility.